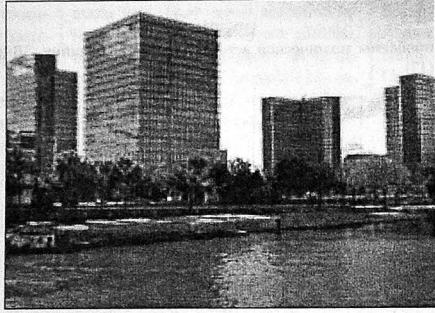

Fransa inqilabının aparıcı şüarlarından biri də kitabxana sahəsinə aid idi. Fransada kitabxana işində dərin inqilabi dəyişiklikləri məhz həmin dövr ilə əlaqələndirmək lazımdır. Burjua inqilabının kitabxanalar haqqında əsas üstün prinsipi "oxucuların hüquq bərabərliyi və hamı üçün açıq" formasında səslənirdi.

Burjua inqibalına qədər, digər ölkələrdə olduğu kimi

Fransa dövlətində də kitabxanalar cəmiyyətin müəyyən təbəqələrinə xidmət edirdi. Məsələn, 1737-ci ildə Fransa kralları kitabxanaları, ancaq dövlət və elm adamlarına xidmət göstərmək məqsədilə açmışdı. Təsis yığıncağının və Konventin (Məclis) deputatı, Fransa burjua inqilabının mədəniyyət sahəsi üzrə xadimlərindən biri Anri Qrequar (1750-1831) kitabxanaların təyinatının kökündən dəyişdirilməsi ideyasını irəli sürdü. O, əhali kitab xəzinəsindən maksimum istifadə etməyə çağırı və kitabxanadan oxucuların istifadəsinin

Fransa Respublikasının KİTABXANALARI

məhdudlaşdırılmamasını tövsiyə edirdi. Anri Qrequar kətləyi kitabxanaları "İnsan zəkasının emalatxanası" adlandırmışdı. Ancaq burjua inqilabi onun ideyasını tam həyata keçirə bilmədi. Kitabxanaya gələn yeni oxucular ancaq Konvent üzvləri, alimlər olmalı idi.

Kitabxanaların yenidən təşkilində təsis yığıncağının dekreti mühüm əhəmiyyətə malik olmuşdur. Həmin dekretə görə məsuliyyətə olunan kilsə əmlakı, kitablar və əlyazmalar yerli bələdiyyələrə və ya məhkəmə orqanlarına təhvil verilməli idi. Kilsələrdən zorla müsadirə olunan kitab və əlyazmalar milliləşdirilmiş əmlakın bir hissəsi sayılırdı. Dekabrın 15-də imzalanmış təlimatda bələdiyyələrə ədəbiyyatın təhvil verilməsini sürətləndirmək, kitabların saxlandığı otaqlarda şərait yaratmaq və s. məsələlər öz əksini tapmışdı. Nəticədə müxtəlif ədəbiyyat kolleksiyalarından ibarət zəngin kitab fondu yaradıldı ki, həmin fond yeni təşkil olunan kitabxanalar üçün ilkin zəmin oldu. Bu fond 1790-1811-ci ilə qədər fəaliyyət göstərmiş və onun qalığı hissəsi Arsenal kitabxanasına verilməmişdir.

1792-ci il martın 30-da xaricə qaçmış kral tərəfdarlarının əmlakının müsadirə edilməsi haqqında Dekret imzalandı. Yenidən dövlətin ölinə zəngin kitab kolleksiyası keçdi. Həmin ədəbiyyatlar "kitab anbarları"na təhvil verildi. Ölkədə səkkiz anbar fəaliyyət göstərirdi ki, onların təşkilində bələdiyyə kitabxanaçısı Paskal Ameylonun xidmətləri xüsusilə qeyd edilməlidir. Toplanmış kitabların dəyər-dəyməzə satılmasının qarşısını almaq üçün Konvent 10

oktyabr 1792-ci ildə "Mühacirlərin evlərində olan şəxsi kitabxanaların, rəsm əsərlərinin, elmi vəsaitlərin satılmasının dayandırılması" haqqında Dekret qəbul etdi. 20 kitabxanadan 250 min nüsxə ədəbiyyat götürüldü. Ədəbiyyatın məhv və xarab ediləməsinin qarşısını almaq üçün Konvent xüsusi qərar verdi. Əhəmiyyətli cəhət odur ki, Konvent kitabxanalar haqqında 24 qərar və dekret qəbul etmiş və onun 6-sı kitabların mühafizəsinə ünvanlanmışdır. Yəqinlərin diktaturası dövründə kitabxana sərəvlərini, incəsənət əsərlərini məhv edən şəxslər iki il həbs cəzası ilə məhkum olundu.

Qanunvericilik yığıncağının (2 yanvar, 1792-ci il) dekretində kitab sərəvətinin dəqiq uçotunun aparılması və departamentlər arasında ədalətli bölüşdürülməsi məsələləri də təsbit edilmişdi. Ümumiyyətlə ölkədə 10 milyon müsadirə olunmuş kitab kolleksiyasından Paris departamenti 1800 min nüsxə, qalan 86 departamentin

hərəsi 56 min nüsxə kitab almışdır.

1791-ci ildə Xalq Təhsil Komitəsi təsis olundu. Komitənin kitabxana bölməsinə Anri Qrequar təyin edildi. Bölməyə ölkədə fəaliyyət göstərən və təzə açılan kitabxanaların yenidən qurulması, kitab fondlarının kataloqlaşdırılması, cəmiyyətdə kitabxanaların nüfuzunun qaldırılması, oxucu münasibətlərində hüquq bərabərliyinin təminatı və s. məsələlərin həlli həvalə edilmişdi. İnqilabın Milli Kitabxanaya zərər də vurdu. Məcburi nüsxələrin verilməsi haqqında Qanunun ləğv edilməsi kitabxanaları uzun müddət pulsuz ədəbiyyatın alınmasından məhrum etdi. Siyasi xadim, yazıçı və filosof de Kondors Fransada xalq təhsilinin təşkil üçün plan tərtib etdi. Təhsil proqramına müvafiq hər bir orta məktəbdə kitabxana açmaq nəzərdə tutulsa da, 1795-ci il 25 fevral dekretinə görə ancaq mərkəzi məktəblərdə (bir məktəb 300 min əhali üçün) kitabxanaların açılmasına icazə verildi.

1791-ci ilin mayında kitabxana fondlarının kataloqlaşdırılması üçün müvafiq təlimatlar hazırlandı. Ancaq Paris şəhərinin üç böyük kitabxana fondu kataloq çatdırılmamışdı. Təlimata görə Paris Şəhər Kitabxanası fondlarının toplu kataloqu da tərtib edilməli idi. Ancaq toplu kataloqların tərtibi elmi və nəzəri cəhətdən çətin və ağır proses olduğu üçün həmin iş yarımqəd qaldı.

Fransa inqilabının kitabxanaşünaslığı xadimləri "ilahiyyət" ilə başlanan köhnəlik təsnifatda müəyyən dəyişikliklər etmək mülahizəsini irəli sürdü. Köhnəlik bəl-

Fransa ərazisi bəşər inkişafının erkən ocaqlarından biridir. Eramızdan əvvəl I-ci minilliyin axarı üçün Fransa ərazisinin böyük əksəriyyəti kelt tayfaları, iberlər, liqunlar tərəfindən məskunlaşmışdı. Xalqların böyük miqrasiyası zamanı Fransa ərazisini german tayfaları (franklar, burqundlar) tutdular və onlar yerli əhali ilə qaynaq-qarışdılar. Karolinqlər imperiyasının süqutu nəticəsində Qərbi Frank dövləti yarandı. X əsrdən ölkə Fransa adlanmağa başladı. Fransa Respublikası Qərbi Avropada yerləşir və sahəsi 551 min km², əhalisi 583 milyon nəfərdir. Rəsmi dövlət dili - fransız dilidir. Dini etiqada görə katoliklər üstünlük təşkil edir. İnzibati ərazi bölgüsü 95 departamentdən ibarətdir. Dövlət başçısı Prezidentdir. Qanunvericilik orqanı ikipalatalı parlamentdən ibarətdir (Milli yığıncaq və Senat). XVIII əsr Fransa inqilabı feodalizm üsul-idarəsinə güclü zərbə endirərək tarixin yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoydu.

gü prinsipləri özünə kitabxana-bibliografiya təsnifatı və elmi bilik sahələri arasında qarşılıqlı əlaqəni təyin etmək, səmərəli sxem əsasında yerləşdirmək fransız nəzəriyyəçilərinin böyük xidmətidir. Həmin dövrdə milli bibliografiyanın təşkil məsələsi də öndəmə götürülmüşdür.

Paris Milli Kitabxanası

1996-cı ildən fəaliyyətə başlayan Fransa Milli Kitabxanasının yeni binası özünün füsunkar gözəlliyi, qədim və müasir memarlıq elementləri ilə hamını heyran edir. Fransua Mitteranın prezidentliyi dövründə tikilən bu binanın memarı Dominik Perro olmuşdur. Dörd qüllə formasında və açıq kitabı xatırladan Milli Kitabxana Austerlis vağzalından bir qədər uzaqda Sena çayının sol sahilində yerləşir. Hündürlüyü 80 metr olan qüllələr 18 mərtəbədə ibarətdir. Mağazalarla və sahəsi 12000 m² olan bağla əhatə olunmuşdur. 11 mərtəbəni kitab mağazaları (11,5 milyon kitab və 350 000 dövrü mətbuat), 7 mərtəbəni isə ofislər tutur. Oxu və elmi-tədqiqat zalları (2046 yerlik) qüllənin birinci mərtəbəsində yerləşdirilmişdir.

Fransada kitabxanaların tarixi 1368-ci ilə təsadüf edir. 1368-ci ildə kral V Çarlz tərəfindən Luvr şəhərində onun şəxsi kitabxanasının əsası qoyulmuşdur. Kitabxananı mühafizə edən Gilles Maletin tərtib etdiyi siyahıya görə fond 17 nüsxə əlyazmadan və 1000-ə yaxın kitablardan ibarət olmuşdur. Həmin dövrdə kitabxana kral sülalələrinin şəxsi kolleksiyası kimi fəaliyyət göstərmişdir. Ancaq XI Luinin hökmranlığı dövründə (1461-1481) həqiqətən Fransa Milli Kitabxanasının yaradılmasının bünövrəsi qoyuldu. Onun fərmanına görə kitabxanada kral sülalələrinin bütün xronologiyasını özündə ehs edərən yazılı mətnlər saxlanmalı idi. Fərmanda həmçinin kitabxana kolleksiyasının gələcək nəsillər üçün qorunub-saxlanılması xüsusi qeyd olunmuşdu. Onun oğlu VIII Çarlz İtaliyaya yürüşləri zamanı ələ keçirilmiş qədim əlyazmaları və nadir kitabları da kitabxanaya təhvil verdi.

1537-ci ildə kitabxanada çap nüsxələrinin qeydiyyatının aparılması başlandı. 1537-ci il 28 dekabr kral fərmanına görə bütün mətbəələr və kitab satışı ilə məşğul olan tacirlər bir nüsxəni Bloisdəki Milli Kral Kitabxana-

sına verməli idi.

XVI əsrin ikinci yarısında kitabxana Paris şəhərinə köçürüldü. Dini müharibələr nəticəsində fondun say tərkibinin aşağı düşməsinə baxmayaraq, onilliklər ərzində kitabxana aparıcı mövqedə dayanmışdır. Daxil olan kitabların sayı o qədər artmışdı ki, kitabxanaçılar sorğu zamanı çətinlik çəkməli olurdular. O, dövrdə baş kitabxanaçı vəzifəsini icra edən Nikolas Klement 1670-ci ildə çap olunmuş materialların təsnifat sistemini işlədi və həmin prinsip indiyə qədər öz qüvvəsini saxlamaqdadır. Kitablar 23 kateqoriyaya bölünür. Hər kateqoriyaya əlifba sırası ilə hərfi işarə verilir. Birinci dörd kateqoriya dini, iki kateqoriya qanun və hüquqa, on kateqoriya kitabların xronoloji ardıcılığına, dörd kateqoriya fəlsəfəyə, elmə və incəsənətə, üç kateqoriya isə ədəbiyyata aid kitabların təsnifatını əks etdirirdi. Əlyazmalar isə dil və sahələrə görə təsnifləşdirilirdi.

1719-cu ildə Ebbi Biqnonun baş kitabxanaçı təyin edildiyi tarixi zaman kitabxananın ən parlaq yüksəlişi ilə xarakterizə olunur. O, 1720-ci ildə kitabxanada qeyyumların nəzarətə götürüldüyü beş şöbə təşkil etmiş və onlar aşağıdakılardı: 1) Əlyazma; 2) Çap olunmuş kitablar; 3) Lövhə üzərinə həkk olunmuş çap məhsulları; 4) Medal-lar; 5) Daş üzərində olan yazı neqqəsi. Biqnon öz sələflərinin işini davam etdirməklə bərabər, kitabxana kolleksiyasını Avropa alimlərinin mühüm əsərlərinin alınması hesabına zənginləşdirməyə çalışırdı. Alimlər, şairlər və kitabxana kolleksiyası ilə maraqlanan hər bir şəxs onun rəhbərliyi dövründə kitabxanaya azad daxil olmaq hüququ qazanmışdı.

Müasir dövrdə Milli Kitabxana həcminə və elmi dəyərlərin zənginliyinə görə nəinki ölkədə və hətta dünyada ən nüfuzlu informasiya ocaqlarından biridir. Fransa Milli Kitabxanasının ümumi fondunda 12 milyondan yuxarı kitab, 500 min adda dövrü mətbuat, 655 min xəritə və planlar, 15 milyon fotosəkil, 180 min əlyazma, 800 min qədim antik dövrə aid medallar və sikkələr, 2 milyon musiqi nəğmələri, 930 min audiovizual materiallar, 3 milyon səhnə incəsənətinə aid sənədlər toplanmışdır. Kitabxananın fəaliyyəti, strukturu, maliyyə rejimi 22 mart

fəqriyyət qazanması üçün məlumatların zənginliyinə və dolğunluğuna görə kommersiya informasiyasından seçilməlidir. İkinci ən vacib şərtlərdən biri də milli bibliografiyanı geniş oxucu auditoriyasına yaxınlaşdırmaq və onların mənəvi sərvətinə çevirməkdən ibarətdir.

Kitabxana kadrlarının hazırlanması

Fransada ali təhsilli kitabxanaçı kadrları hazırlayan tədris müəssisəsi yoxdur.

Elmi-texniki kitabxanalarda kitabxanaçının ali təhsil diplomu ilə bərabər Baş kitabxana idarəsinin verdiyi şəhadətnaməsi də olmalıdır. İdarə hər il Paris şəhərində elmi-texniki kitabxanalar üçün kitabxanaçılar hazırlayan kurslar təşkil edir. Kursların aparılma müddəti 8 aya qədərdir. Təhsil proqramına daxildir: kitab tarixi, bibliografiya, kitabxana fəaliyyətinin tənzimlənməsi və təşkili (bura komplektləşmə məsələləri, oxuculara xidmət işi və kitabxananın avadanlıqlarla təchizatı daxildir), kataloq və kartotekaların təşkili, qədim və nadir kitabların təsviri və s. Həmin kursları qurtaran müdavimlər kitabxanaçı-qoruyucu və ya baş qoruyucu vəzifələrini ala bilərlər. Bələdiyyə və digər kitabxanalarda işləmək üçün də mütləq xüsusi şəhadətnamə tələb olunur. Belə kurslar kitabxanaların təyinatına uyğun təşkil olunurlar.

Fransa kitabxanalarında işçilər elmi və texniki heyətə bölünür. Texniki heyətə kitab mühafizəsi üzrə işləyən qulluqçular daxildir ki, onların vəzifələrinə oxucu sorğularına görə kitabları seçmək və onları fondda yerləşdirmək, xidmət zallarında işləyən kitabxanaçılar, cildçilər və s. daxildir.

Milli Kitabxanada və Elmi-texniki Kitabxanalarda elmi işçilərin fəaliyyət dairələri çox genişdir. Onlar kitabxana siyasətinin və strategiyasının təşkili məsələlərində, dizayn, sərgi və müxtəlif tədbirlərin keçirilməsində, elmi işlərin aparılmasında və yazılmasında yaxından iştirak edirlər. Elmi işçilərin bir qayda olaraq texniki işçilərlə müqayisədə məvəcibləri qat-qat üstündür.

Beləliklə, Fransa kitabxanaları qədim tarixə malik olsa da, onların inkişafı, geniş oxucu kütləsinə yaxınlığı, hamının istifadə edilməsinə imkan yaradılması əsasən Fransa burjua inqilabı və onun verdiyi tarixi qərarlarla bağlıdır. Hazırda Fransa kitabxanaları keçmiş tarixi ənənələrini qorumaqla yanaşı, müasir elmin və texnikanın son nailiyyətlərinin tətbiqinə, kompüter texnologiyalarından maksimum istifadəsinə, İnternet vasitəsilə kitab mübadiləsinin genişləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirirlər.

Məmməd MƏMMƏDOV,

Yaşar QARALIYEV,

M.F.Axundov adına Azərbaycan

Milli Kitabxanasının baş kitabxanaçıları